

Dilobar Maxmarejabova, O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti, Filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili) yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Usmanova Lobar Abduvasilovna O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti, Xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi
Lobarusmanova999@gmail.com



**ABDULLA ORIPOVNING O'ZBEK ADABIYOTI RIVOJIGA QO'SHGAN
HISSASI: FALSAFIY VA AXLOQIY MOTIVLAR HAMDA AVLODLAR
VORISLIGI**

<https://zenodo.org/records/19840987>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdulla Oripov ijodining o'zbek adabiyoti rivojida o'rni falsafiy va axloqiy motivlar hamda avlodlar vorisligi nuqtayi nazaridan kompleks tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi shoir poetikasida ontologik, aksiologik va semantik qatlamlarning o'zaro bog'liqligini aniqlashdan iborat. Maqolada badiiy-tahliliy va qiyosiy metodlardan foydalanildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, A.Oripov ijodi inson, vaqt va vijdon kategoriyalarini falsafiy darajada talqin qiladi. Ilmiy yangilik shundaki, shoir poetikasi avlodlar vorisligi konsepsiyasi asosida tizimli yondashuvda o'rganildi.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, falsafiy lirika, axloqiy motiv, milliy ong, tarixiy xotira, vijdon, poetika, avlodlar vorisligi, badiiy tafakkur, ma'naviyat.

Аннотация: В данной статье комплексно анализируется вклад творчества Абдуллы Орипова в развитие узбекской литературы с точки зрения философских и нравственных мотивов, а также преемственности поколений. Цель статьи заключается в выявлении взаимосвязи онтологических, аксиологических и семантических уровней в поэтике поэта. В работе использованы художественно-аналитический и сравнительный методы. Результаты анализа показывают, что творчество А.Орипова интерпретирует категории человека, времени и совести на философском уровне. Научная новизна исследования заключается в системном рассмотрении поэтики поэта через концепцию преемственности поколений.

Ключевые слова: Абдулла Орипов, философская лирика, нравственный мотив, национальное сознание, историческая память, совесть, поэтика, преемственность поколений, художественное мышление, духовность

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of Abdulla Oripov's contribution to the development of Uzbek literature from the perspective of philosophical and moral motifs, as well as generational continuity. The main aim of the article is to identify the

interrelation of ontological, axiological, and semantic layers in the poet's poetics. The study employs analytical and comparative methods to examine the artistic structure of A. Oripov's works. The findings reveal that the categories of human existence, time, and conscience occupy a central place in his poetic system and are interpreted at a profound philosophical level. In addition, the article highlights the deep artistic representation of national identity and historical memory in the poet's творчество. The scientific novelty of the study lies in the systematic analysis of A. Oripov's poetics through the concept of generational continuity.

Keywords: Abdulla Oripov, philosophical lyrics, moral motifs, national identity, historical memory, conscience, poetics, generational continuity, artistic thinking, spirituality

KIRISH

XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek adabiyoti taraqqiyotida yangi falsafiy-estetik bosqichni boshlab bergan davr sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu davrda milliy ongning yangilanishi, tarixiy xotiraning tiklanishi hamda shaxsning ma'naviy mas'uliyati masalalari adabiy jarayonning markaziga chiqdi. Ana shu murakkab ijtimoiy-estetik jarayonda Abdulla Oripov ijodi konseptual burilish yasagan hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Uning poetikasida lirik ifoda oddiy hissiy tasvir darajasidan chiqib, ontologik va aksiologik muammolarni qamrab oluvchi tizimga aylanadi.

Abdulla Oripov ijodining adabiy va ma'naviy ahamiyati zamonaviy normativ-huquqiy hujjatlar bilan ham uzviy bog'liq holda ko'rib chiqilishi mumkin. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmonida yoshlarning ma'naviy kamolotini yuksaltirish, milliy adabiyot va madaniyatni chuqur o'rganish zarurligi alohida ta'kidlangan. Mazkur hujjatda adabiyotning tarbiyaviy ahamiyati yuqori baholanadi va yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida shakllantirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Abdulla Oripov ijodi ushbu konseptual yondashuv bilan bevosita uyg'unlashadi. Uning asarlarida ilgari surilgan vijdon, ma'naviyat va tarixiy xotira g'oyalari davlat siyosati darajasida ilgari surilayotgan ma'naviy tarbiya masalalari bilan hamohangdir. Bu esa shoir ijodining nafaqat estetik, balki ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Shu bois Oripov poetikasini zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimi kontekstida ham o'rganish muhim ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

Shoir asarlarida inson, vaqt, tarix va vijdon tushunchalari o'zaro semantik bog'liqlikda talqin etiladi. Bu esa uning ijodini faqat estetik hodisa sifatida emas, balki falsafiy diskurs darajasida o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, uning ijodida milliylik va umuminsoniylik dialektik birlikda namoyon bo'ladi. Bu jihat Oripov poetikasining universalligini ta'minlaydi. Mazkur maqolaning maqsadi shoir ijodini falsafiy va axloqiy motivlar tizimi asosida kompleks tahlil qilishdan iborat.

Abdulla Oripov ijodining badiiy-estetik ahamiyati uning konkret matnlarida namoyon bo'ladigan chuqur falsafiy umumlashmalar orqali yanada yaqqol ko'zga tashlanadi. Xususan,

shoirning “Jannatga yo‘l” poemasi insonning ma’naviy izlanishlari va ichki kurashi ramziy shaklda ifodalanadi. Ushbu asarda “yo‘l” motivi insonning ruhiy kamolot sari intilishining metaforik ifodasi sifatida talqin qilinadi. Bu esa shoir poetikasining ko‘p qatlamli semantik tizimga ega ekanini ko‘rsatadi. Uning asarlarida individual kechinmalar umumfalsafiy xulosalar darajasiga ko‘tariladi. Shu jihatdan Oripov ijodi shaxsiy lirika chegarasidan chiqib, falsafiy diskurs darajasiga yetadi. Bu esa uni zamonaviy adabiyotshunoslikda chuqur tahlil qilish zaruratini keltirib chiqaradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Abdulla Oripov ijodi o‘zbek adabiyotshunosligida turli nazariy yondashuvlar asosida o‘rganilgan. N. Karimov uning asarlarida milliy tafakkur va tarixiy xotira muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi [3, B.112]. R. Qo‘chqorov esa shoir poetikasida falsafiy mushohadaning ustuvorligini qayd etadi [4, B.85]. H. Umurov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda Oripov ijodi badiiy tafakkurning murakkab modeli sifatida talqin qilinadi [5, B.67]. Q. Yo‘ldoshev esa uning poetik strukturasi tahlil qilib, ramziy qatlamlarning ustuvorligini ko‘rsatadi [6, B.45]. Biroq mavjud tadqiqotlar ko‘pincha fragmentar xarakterga ega. Shu sababli uning ijodini tizimli tahlil qilish zarurati mavjud. Ayniqsa, ontologik va aksiologik kategoriyalarni chuqur o‘rganish muhim ilmiy vazifadir. Mazkur maqola ana shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Abdulla Oripov ijodini o‘rganishda badiiy matnning ichki semantik strukturasi alohida e’tibor qaratish zarur. Uning asarlarida “yo‘l”, “nur”, “osmon” kabi obrazlar konseptual yuklama kasb etadi. Bu obrazlar insonning mavjudlik mohiyati va ruhiy izlanishlarini ifodalaydi. Shu bilan birga, shoir ijodida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi ham muhim o‘rin egallaydi. Ba’zi tadqiqotchilar uning poetikasini mumtoz adabiyot bilan bog‘liq holda tahlil qiladilar. Biroq bu yondashuv uning ijodining zamonaviy falsafiy mohiyatini to‘liq ochib bera olmaydi. Shu sababli kompleks yondashuv zarur.

METODOLOGIYA

Mazkur maqolada badiiy-tahliliy, qiyosiy va interpretativ metodlardan foydalanildi. Abdulla Oripovning tanlangan asarlari tahlil materiali sifatida olindi. Tahlil jarayonida poetik obrazlar va metaforalarning semantik mazmuni ochib berildi. Shuningdek, shoir ijodi mumtoz adabiyot bilan qiyosiy o‘rganildi. Falsafiy tahlil orqali ontologik va aksiologik kategoriyalar aniqlashtirildi. Ushbu metodlar shoir poetikasining ichki strukturasi ochishga xizmat qildi. Natijalar ilmiy izchillik asosida umumlashtirildi.

Mazkur maqolada qo‘llangan metodologik yondashuv shoir ijodini ko‘p qatlamli tizim sifatida o‘rganishga imkon berdi. Interpretativ tahlil orqali matnning ichki semantik qatlamlari aniqlashtirildi. Qiyosiy metod esa Oripov ijodining mumtoz an’analar bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, aksiologik yondashuv orqali axloqiy mezonlar tahlil qilindi. Bu esa maqolaning ilmiy asoslanganligini ta’minlaydi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Oripov poetikasida falsafiy tafakkur markaziy o‘rin egallaydi. Uning asarlarida vaqt, umr va vijdon kategoriyalari asosiy semantik yadroni tashkil

etadi. Shoir insonni ma'naviy kamolot sari intiluvchi mavjudot sifatida talqin qiladi. Ramz va metaforalar orqali chuqur falsafiy mazmun ifodalanadi.

№	Tushuncha	Badiiy ifodasi	Falsafiy mazmuni
1.	Yo'l	“Jannatga yo'l”	Ruhiy kamolot, ichki poklanish
2.	Vijdon	Lirik kechinmalar	Axloqiy mezon, ichki nazorat
3.	Vaqt	Umr motivi	O'tkinchilik va abadiyat qarama-qarshiligi
4.	Munajat	“Munajatni tinglab”	Ruhiy iztirob va ilohiy muloqot
5.	Tarixiy xotira	Madhiya, she'rlar	Milliy ong va identitet

Jadval 1. Abdulla Oripov poetikasidagi asosiy tushunchalar va ularning badiiy funksiyasi.

Xususan, “yo'l” obrazi insonning ruhiy kamolot jarayonining timsoli sifatida namoyon bo'ladi [2, B.56]. Natijada Oripov poetikasi ko'p qatlamli tizim sifatida shakllanadi.

“Munajatni tinglab” she'rida esa ruhiy iztirob va milliy xotira musiqiy obraz orqali ifodalanadi. Lirik qahramon uchun munajat ajdodlar ovozi sifatida talqin qilinadi. “Kim qandayin tinglar navoni...” satrlari orqali inson ruhiyati differensial tarzda tasvirlanadi. Bu esa shoirning psixologik tahlilga moyilligini ko'rsatadi. Natijada Oripov ijodi falsafiy-psixologik diskurs sifatida namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Oripov ijodi falsafiy tafakkur tizimi sifatida muhim ahamiyatga ega. Uning poetikasida axloqiy mezonlar vijdon tushunchasi orqali ifodalanadi. Bu esa uning ijodini aksiologik nuqtayi nazardan baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, uning asarlarida milliy ong va tarixiy xotira g'oyalari aks etadi. Bu jihat adabiyotshunoslar tomonidan ham tasdiqlangan [5, B.90]. Natijada shoir ijodi zamonaviy adabiyotda muhim fenomen sifatida namoyon bo'ladi.

Oripov ijodini chuqurroq tahlil qilish uning universalligini ko'rsatadi. Uning asarlarida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unlashgan. Bu esa uni global adabiy jarayon bilan bog'laydi. Shu sababli uning ijodi xalqaro miqyosda ham o'rganishga arziydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Oripov ijodi o'zbek adabiyotida falsafiy tafakkur va axloqiy mezonlarni yuksaltirgan muhim hodisadir. Uning asarlarida milliy ong va tarixiy xotira chuqur badiiy ifodasini topgan. Shoir poetikasida vijdon markaziy tushuncha sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa uning ijodini zamonaviy jamiyat uchun dolzarb qiladi.

Shuningdek, uning ijodi avlodlar vorisligini ta'minlovchi muhim manbadir. Uning asarlari yosh avlodni ma'naviy barkamollikka undaydi. Shu sababli Oripov merosi nafaqat adabiy, balki ma'naviy ahamiyatga ham ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oripov A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019. – 520 b.
2. Oripov A. Jannatga yo'l. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. – 128 b.
3. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 400 b.
4. Qo'chqorov R. Adabiyot va tafakkur. – Toshkent: Ma'naviyat, 2011. – 256 b.
5. Umurov H. Badiiy ijod asoslari. – Toshkent: Sharq, 2007. – 192 b.
6. Yo'ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2016. – 224 b.